

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชน สาขาศิลปกรรมในเขตธนบุรี ด้วยระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชุมชน-คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นสำคัญในการเลือกใช้วิธีการต่างๆ เพื่อการศึกษาต่อไปเริ่มต้นการใช้ข้อมูล/สารสนเทศจากการทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์สาขาศิลปกรรม จากนั้นจึงเข้าภาคสนามหรือการลงสู่ชุมชนด้วยเทคนิค/วิธีการสังเกตการณ์ (observations) การสัมภาษณ์ (interviews) อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interviews) สำหรับการสำรวจรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรี ส่วนการพัฒนาสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคพัฒนาระบบสารสนเทศเชิงโครงสร้าง ตามวงจรการพัฒนาระบบ (system development lifecycle: SDLC) ร่วมกับเทคนิคการพัฒนาสื่อประสม และการประเมินความพึงพอใจของระบบสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรมของชุมชนในเขตธนบุรี ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งการวิจัยนี้เป็นการผสมผสานเทคนิค/วิธีต่างๆ ให้สอดคล้องตามกระบวนการวิจัยที่ขั้นตอนที่แตกต่างกัน โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอระเบียบวิธีการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

การสำรวจ รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรี ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อทำในขั้นตอนต่อไป

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม ในชุมชนธนบุรี จำนวน 31 ภูมิปัญญา โดยมีผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งหมด 40 ท่าน ที่อยู่ในเขตธนบุรี ประกอบด้วย

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศิลปกรรม: สาขาศิลปกรรม: ด้านดนตรี (นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นเมือง) จำนวน 10 ภูมิปัญญา โดยมีผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งหมดจำนวน 13 ท่าน ได้แก่

(1) ภูมิปัญญาชลุ่ยบ้านลาว มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 4 ท่าน คือ คุณอุทิศ อิมบุปผา คุณสุนัย กลิ่นบุปผา คุณพรธิดา พุทธรัก คุณมงคล โคมปิ่น

(2) ภูมิปัญญาหัวโขนบ้านศิลป์ไทย มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่าน คือ คุณเจริญ กิจราษฎร์

(3) ภูมิปัญญาวงปี่พาทย์ พาทย์โกศล มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณสมศักดิ์ ไตรยวาสน์

(4) ภูมิปัญญาคณะกลองยาว มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณปรีชา แสนบุณย

(5) ภูมิปัญญาการละเล่นสิงโต มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณสมศักดิ์ อึ้งเรืองเอก

(6) ภูมิปัญญาการปักเครื่องแต่งกายโขน มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณวิษณุ นิลเทศ

- (7) ภูมิปัญญาการแสดงลิเก มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่าน คือ คุณบุญเสริม สุวรรณา
- (8) ภูมิปัญญาการแสดงชุดร่ายรำอวยชัยให้พร มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณไฉ่ ราชภักดี
- (9) ภูมิปัญญาการให้เสียงพากษ์หนัง มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณลมุล เฉิดไธสง
- (10) ภูมิปัญญาเทศน์โล้สำเภา มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณสุรพล คุ่มเกษม

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศิลปกรรม: ด้านงานประดิษฐ์มีจำนวน 11 ภูมิปัญญา โดยมีผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งรวมจำนวน 17 ท่าน

- (1) ภูมิปัญญาหมุกรดาษมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่าน คือคุณธนธร ธงน้อย
- (2) ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ดอกไม้จากผ้าใยบัวมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 3 ท่านคือคุณพัชนี อานามนารถ คุณเอี้ยว เข้ม แซ่เจ็ง และคุณรัชดา ชัชวาลย์ปรีชา
- (3) ภูมิปัญญากระเช้าสัป มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณดารณี เสนะวัต
- (4) ภูมิปัญญาการทำวามีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณเสรี สุดจินดา
- (5) ภูมิปัญญาผ้าบาติกมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 2 ท่านคือ คุณยุพิน ชุมคาม และคุณณัฐวรรณ กันไพบรีย คุณศุภรัตน์ นกเอื่อม และคุณจำลอง ครามสำโรง
- (6) ภูมิปัญญาการร้อยพวงมาลัยมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 4 ท่านคือ คุณวราภรณ์ คำชื่น คุณนิภา อ่อนน้อม
- (7) ภูมิปัญญางานสานจากพลาสติก มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณศิริวรรณ สมนิยม
- (8) ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ของเหลือใช้มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณพิทยา บุญสวัสดิ์
- (9) ภูมิปัญญาแม่กลองสองชาย/เหรียญโปรย มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณโกสุม แยมมาลี
- (10) ภูมิปัญญาการถักเสื่อด้วยหลอด มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณพิเศษ รัตนสถิตย์
- (11) ภูมิปัญญาเหรียญโปรยทานมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่าน คือ คุณนิตยา จันทร์จิรานนท์

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาศิลปกรรม: ด้านหัตถกรรมจำนวน 10 ภูมิปัญญา ผู้ทรงภูมิปัญญาทั้งรวมจำนวน 10 ท่าน

- (1) ภูมิปัญญาปลาตะเพียนฉลุลายไทยวิจิตร มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณณัฐธรร แดงสีผล
- (2) ภูมิปัญญาของจิว มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณชูพันธ์ บรรจงชาติ
- (3) ภูมิปัญญาป้องกันของเล่นโบราณ มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณสัญญา หวังจิตต์
- (4) ภูมิปัญญาแกะสลักลายทองเหลือง มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณจรัสชัย พูลโกชน์
- (5) ภูมิปัญญาบายศรีมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณพานพิศ บุญรักษา
- (6) ภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ประดับลอยปิดทองมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณมนตรี งานธนวัฒน์

(7) ภูมิปัญญาเครื่องประดับกะลา มะพร้าวประกอบเงิน มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณมนตรี หัตถกรรม

(8) ภูมิปัญญาวิจิตรศิลป์ มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณสังคม มะลิจันทร์

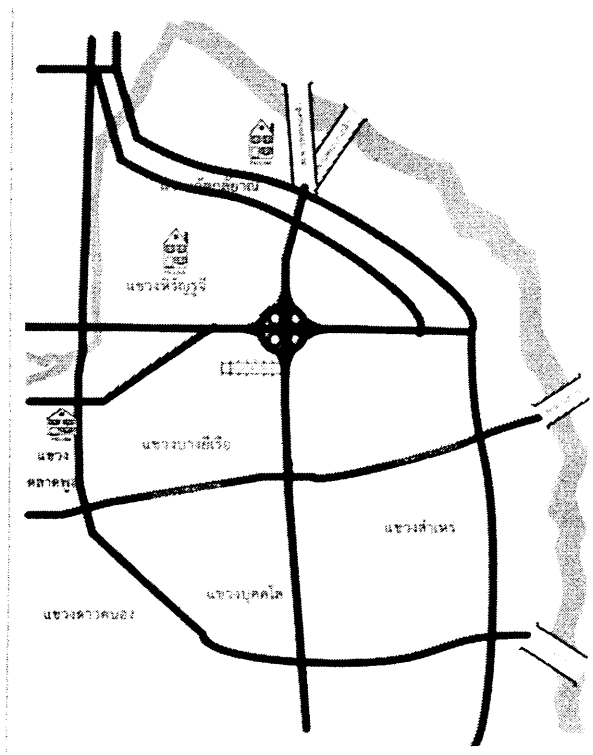
(9) ภูมิปัญญาการทำเครื่องประดับมีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณบุญโฮม เล่าไพศาลทักษิณ

(10) ภูมิปัญญาแกะสลักแม่พิมพ์เหล็ก มีผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 1 ท่านคือ คุณณภัทร แก่งสำริด

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาจำนวน 3 ท่านโดยเลือกจากภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม 3 ด้าน (ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม ด้านดนตรี (นาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน)) ที่มีประสบการณ์ในสาขาศิลปกรรมมากกว่า 20 ปี และมีการทำอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นผู้ที่ได้ขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชน หรือเป็นผู้ที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ได้แก่

- 1) คุณลุงอุทิศ อิมบุพผา ภูมิปัญญาด้านดนตรี (นาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน)
- 2) คุณป้าธนธรรณ์ ธงน้อย ภูมิปัญญาด้านงานประดิษฐ์
- 3) คุณณัฐธร แดงสีผล ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ภาพ 3.1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ที่คณะผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเพื่อสำรวจ รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขา ศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรี ประกอบด้วย

เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ อุปกรณ์ภาคสนาม ได้แก่ เครื่องวัดพิกัดทางภูมิศาสตร์ กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามหลัก ประกอบด้วย

(1) ผู้ทรงภูมิปัญญา สาขาศิลปกรรม

(2) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา: ขั้นตอนและวิธีการทำผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาสาขา ศิลปกรรม

2) แบบสังเกตการณ์เพื่อการสำรวจคณะผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน สถานที่สำคัญต่างๆ ในพื้นที่

3. การรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยที่การสำรวจในภาคสนามหรือการลงสู่ชุมชน คณะผู้วิจัยกำหนดผู้ที่มีบทบาทที่ เหมาะสมที่อยู่ในสนามและการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในชุมชน เริ่มตั้งแต่เข้าไปแนะนำตัวกับ ชุมชนแล้วจึงเริ่มดำเนินการวิจัย แล้วจึงการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและ ไม่มีโครงสร้าง สำหรับผู้ทรงภูมิปัญญา ดำเนินการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามขั้นตอนที่กำหนด เริ่มตั้งแต่เข้าไปแนะนำตัวกับชุมชนแล้วจึงเริ่มดำเนินการวิจัย แล้วจึงการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบ สัมภาษณ์

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินเก็บข้อมูล โดยลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ คณะผู้วิจัยเดินทางไปเก็บรวบรวม ข้อมูลด้วยตนเอง ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญา เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมตัวสัมภาษณ์

1. คณะผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญา สาขาศิลปกรรม

2. กำหนดวันเวลาที่จะไปสัมภาษณ์ โดยการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า

3. ศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความ ฯลฯ เกี่ยวกับภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม เพื่อให้เกิดความ ต่อเนื่องในการสัมภาษณ์

4. จัดเตรียมเอกสารการจดบันทึก

5. ทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยใช้แนวทางแบบอุปมัย (inductive approach) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อทำความเข้าใจความหมายของผู้ทรงภูมิปัญญาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมจากการมีข้อมูลดิบ (raw data/empirical evidence) แล้วแปลงข้อมูลดิบที่ได้เชื่อมโยงประเด็นที่ได้จากผลการศึกษา ด้วยการตีความโดยให้ความสำคัญกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นผู้รู้ดีที่สุด (insider's point of view) และการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งจากข้อมูลที่ได้ในพื้นที่การวิจัยและจากเอกสาร/เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อพัฒนาสื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม

สำหรับการพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และการประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของระบบสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรมของชุมชนในเขตธนบุรี ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้ การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบใช้ระเบียบวิธีการพัฒนาระบบสารสนเทศและการวิจัยสำรวจเพื่อการประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตามรูปแบบวิธีการพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์และพัฒนาระบบสารสนเทศโดยการพัฒนาทั้งสองส่วน เริ่มจากส่วนวิธีการพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ใช้การพัฒนาตามแบบจำลอง ADDIE และวิธีการพัฒนาระบบสารสนเทศ ใช้ระเบียบวิธีการพัฒนาตามวงจรการพัฒนาระบบ (system development lifecycle: SDLC) ซึ่งประกอบด้วย ระยะเวลาวางแผน ระยะเวลาวิเคราะห์ ระยะเวลาออกแบบ และระยะการนำไปใช้ และระยะการบำรุงรักษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

1.1 ประชากร ประกอบด้วย

- 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาภูมิปัญญา สาขาศิลปกรรม จำนวน 3 ภูมิปัญญา
- 2) ผู้ที่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรี

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจงจากผู้เชี่ยวชาญทั้งสาม และผู้ใช้ระบบเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจง และบอลล์หิมะ

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาภูมิปัญญาด้านดนตรี: ภูมิปัญญาขลุ่ยบ้านลาว ภูมิปัญญาด้านงานประดิษฐ์: ภูมิปัญญาการทำหมวกกระดาษ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม: ภูมิปัญญาการทำปลาตะเพียนโบราณ จำนวน 3 ท่าน

2) ผู้รับการถ่ายทอดที่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรี ที่สนใจรับการถ่ายทอดสื่อภูมิปัญญาจากการสอบถามด้วยแบบสำรวจการเข้าร่วมรับการถ่ายทอดจากกลุ่มตัวอย่างที่สมัครใจเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ท่าน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย ได้แก่

สื่อการถ่ายทอดและระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชุมชน ที่พัฒนาจากส่วนประกอบสำหรับการพัฒนาระบบ ประกอบด้วย ฮาร์ดแวร์ (hardware) ได้แก่ เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ต่อพ่วง ซอฟต์แวร์ (software) ได้แก่ ระบบปฏิบัติการ โปรแกรมสำหรับพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โปรแกรมสำหรับพัฒนาเว็บไซต์ โปรแกรมช่วยวาด โปรแกรมจัดการฐานข้อมูล โปรแกรมประมวลผลคำ เป็นต้น

2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบประเมินด้านเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชุมชนในเขตธนบุรี สาขาศิลปกรรมด้านดนตรี ด้านงานประดิษฐ์ และด้านหัตถกรรม และแบบประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของระบบสารสนเทศภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม

3. การรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินเก็บข้อมูล โดยลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

การรวบรวมข้อมูลการประเมินด้านเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชุมชนในเขตธนบุรีสาขาศิลปกรรมด้านดนตรี ด้านงานประดิษฐ์ และด้านหัตถกรรม โดยคณะผู้วิจัยนำแบบการประเมินที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทั้งสามด้านให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งสามท่านประเมิน

การรวบรวมข้อมูลผู้รับการถ่ายทอดที่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรม ของชุมชนในเขตธนบุรีที่สนใจรับการถ่ายทอดสื่อภูมิปัญญาจากการสอบถาม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการในขั้นตอนแรก ด้วยการสอบถามความสมัครใจจากผู้ที่ต้องการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชนสาขาศิลปกรรม ด้านดนตรี ด้านงานประดิษฐ์ และด้านหัตถกรรม ด้วยแบบสำรวจความต้องการเข้ารับการถ่ายทอด เมื่อผู้ที่สนใจสมัครใจเข้ารับการถ่ายทอดถึงจะดำเนินการในขั้นตอนที่สอง เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยสอบถามแบบประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3 เมื่อพัฒนาสื่อและระบบสารสนเทศเพื่อถ่ายทอดเรียบร้อยแล้วคณะผู้วิจัยทำการประเมินด้วยแบบประเมินความพึงพอใจต่อสื่อที่ใช้ถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชนสาขาศิลปกรรม ด้านดนตรี ด้านงานประดิษฐ์ และด้านหัตถกรรม จึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา เพื่อนำเสนอผลการวิจัยในลำดับถัดไป